

ТҮРКІТІЛДЕС ЕЛДЕРДІҢ ПАРЛАМЕНТТІК АССАМБЛЕЯСЫ

ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӨНІНДЕГІ КОМИССИЯ

ТОҒЫЗЫНШЫ ОТЫРЫС

Онлайн, 2022 жылғы 9 маусым

“СЫРТҚЫ САЯСИ ҮНТЫМАҚТАСТЫҚТАҒЫ ПАРЛАМЕНТТЕРДІҢ РӨЛІ”

ЕСЕП

I. КІРІСПЕ

1. Қазақстанның Түркістан қаласында өткен ТҮРКПА-ның 10-шы пленарлық отырысы барысында қабылданған Хатшылықтың 2022 жылға арналған іс-шаралар жоспарына сәйкес ТҮРКПА-ның Құқықтық мәселелер және халықаралық қатынастар комиссиясының тоғызыншы отырысын Қырғызстанда өткізу туралы шешім қабылданып, күнтізбеге енгізілді. Отырыс тақырыбы «Сыртқы саяси ынтымақтастықтағы парламенттердің рөлі» деп белгіленді.
2. Сыртқы саясаттағы немесе парламенттік дипломатиядағы парламенттердің ынтымақтастықтағы рөлі ауқымды көлемде болмаса да, парламенттер рөлінің өсуімен және олардың сыртқы және халықаралық қатынастарға қатысуы арқылы соңғы уақытта дамып келе жатқан дипломатияның маңызды перспективалық және баламалы түрі.
3. Жалпы алғанда, бұл мәселелер үкіметтердің немесе атқарушы биліктің негізгі саяси субъектілері ретінде Сыртқы істер министрліктері мен тиісті

министрлердің айрықша құзыреті ретінде танылды. Сонымен бірге, елшілер немесе дипломатияның басқа түрлері, мысалы, мәдени дипломатия елдер арасындағы халықаралық қатынастарды дамыту мен ілгерілетудің негізгі құралдары болып саналады.

4. Парламенттік дипломатия – негізгі халықаралық мәселелер бойынша екі немесе одан да көп парламент арасында тұрақты диалог жүргізудің құралы.
5. Бүгінгі таңда түрлі жаһандық сын-қатерлерді шешуде парламенттердің сыртқы саясат мәселелеріндегі рөлін екі іргелі тұрғыдан қарауға болады: біріншісі – корпоративтік дипломатия, екіншісі – дипломатиялық лобби.
6. Басқа парламенттермен ынтымақтастық процесінде ұлттық парламенттердің рөлі өте маңызды. Бұл парламенттердің құзырында, дәлірек айтқанда, әртүрлі екіжақты келісімдермен реттеледі.
7. Бұл тұрғыда ТҮРКПА-ға мүше елдердің парламенттері арасындағы ынтымақтастықтың маңызы зор және отырыстың күн тәртібі біздің парламенттер арасындағы ынтымақтастықты тереңдетуге ықпал ету болып табылады.

II. ПАРЛАМЕНТТІК ДИПЛОМАТИЯ, МҮШЕ ЕЛДЕР ЖӘНЕ ТҮРКПА

8. Парламентшілердің халықаралық форумдар мен іс-шараларға белсенді қатысуы ұлттық үкіметтің сыртқы саясатын мұқият зерделеу үшін қажетті білім алуға және түсінуге ықпал етеді. Сондықтан халықаралық кездесулерге қатысу парламенттік жұмыс пен дипломатияның ажырамас бөлігі болып табылады.
9. Парламенттік дипломатия дәстүрлі үкіметтік дипломатияны қайталамайды да, алмастырмайды да. Бірақ парламенттік дипломатия үкіметтің дипломатиясын қолдай алады, өйткені депутаттар дипломатиялық қызметпен айналысқанда икемді болуы мүмкін. Парламенттік дипломатия дипломатияның дәстүрлі түрлерін толықтыратын, байытатын және ынталандыратын түсініспеушіліктерді түзетуге және жоюға жағдай жасайды.
10. Әртүрлі мемлекеттердің парламент мүшелерінің арасындағы жеке байланыстар өзара түсіністікті нығайтып, елдер арасындағы екіжақты

қарым-қатынастар үшін пайдалы балама арналар құруы мүмкін. Мұндай бейбітшілікті, қауіпсіздікті, демократия мен адам құқықтарын нығайтуға, экономикалық дамуды, білім беруді және әлеуметтік жағдайларды жақсартуға бағытталған байланыстарды ұлттық оқиғалардың мәнмәтінін анықтау үшін пайдалануға болады.

11. Парламенттік дипломатияның қызметі:

- екіжақты достық топтары;
- парламенттер арасындағы ынтымақтастық туралы екіжақты келісімдер, әртүрлі салалардағы тиісті елдер арасындағы қатынастарды жақсарту үшін екіжақты парламентаралық органдар құру;
- парламенттік делегацияларды қабылдау және жіберу, мысалы, палата спикері төрағалық ететін немесе комиссия деңгейінде өкілдер, бұл үкіметтік сапарларға қарағанда саяси өкілдердің арасында ауқымы кең келіссөздер жүргізуге мүмкіндік береді;
- парламентаралық ұйымдардың кездесулерін өткізу;
- инфрақұрылым саласындағы нақты және бірлескен жоба бойынша көрші елдердің парламенттік комитеттерімен субөңірлік конференциялар;
- қақтығыстарға қатысқан немесе басқа да жолмен зардап шеккен елдердің парламентшілері арасындағы пікірталастарды жеңілдету үшін екіжақты кездесулер немесе парламентаралық ұйымдардың отырыстарын пайдалану арқылы жанжалдарды шешу;
- қақтығысты жағдайларда ортақ түсіністікке жәрдемдесу үшін халықаралық коллоквиумдар мен сенімді нығайтудың басқа да шараларын ұйымдастыру;
- бейбітшілік процесінің елшілері, нақты жанжал бойынша арнайы жұмыс топтарының мүшелері және сайлауды бақылаушылар сияқты парламентшілердің жұмысы;
- парламентшілер мен аккредиттелген елшілер арасындағы кездесулер;
- парламенттер арасындағы техникалық ынтымақтастық (ноу-хау алмасу);

- ел ішіндегі аймақтық қақтығыстарды зерттейтін арнайы комитеттер және осындай қақтығыстарды шешу жолдарын іздейтін үкіметтік делегациялардың мүшелері;
 - саяси партиялар арасындағы келісімнің бұзылғаны көрініс тапқан кезде саяси партияның әрекеттерін тексеру міндеті, атап айтқанда, саяси омбудсмендерге жүктелген сияқты мәселелер парламенттік дипломатияның әртүрлі мысалдары болып табылады.
12. Парламенттік дипломатияны ең жоғары деңгейде Ассамблея спикерлері жүзеге асырады. Осы тұрғыда Президенттің әріптестерімен кездесулері, қабылдаған шетелдік делегациялары, қатысқан халықаралық кездесулері, шет елдерге жасаған ресми сапарлары парламенттік дипломатия саласындағы парламенттердің маңызды тірегі болып табылады.
 13. Көпшілікке белгілі болғандай, мемлекеттердің мемлекеттік хаттамалық тізімінде Мемлекет басшыларын Парламент басшылары ұсынады. Тиісінше, Парламент басшылары белгілеген сыртқы байланыстар аса маңызды. Сонымен қатар, Мемлекет басшысы шетелге ресми сапармен барған кезде Парламент спикері делегацияларды Мемлекет басшысының міндетін атқарушы ретінде қабылдайды.
 14. Әр мемлекеттегі парламент спикерлері өз парламенттерінің сыртқы байланыстарына үлкен мән береді. Өз әріптестерімен кездесулерде палаталардың спикерлеріне (екі) елдер арасындағы қарым-қатынастарды дамыту, егер бар болса, жанжалдардың алдын алу, халықаралық қоғамдастыққа қатысты мәселелер бойынша бірлескен іс-қимылдар үшін көпжақты кездесулер өткізу, парламентаралық қатынастарды дамыту, сондай-ақ ынтымақтастық туралы қол қойылған хаттамалармен парламенттер арасында өзара сапарлар мен алмасу бағдарламаларын ұйымдастыру арқылы оларды дамыту ұсынылады. Атқарушы биліктен тәуелсіз заң шығарушы билік парламент спикерінің сыртқы қызметінің арқасында сыртқы саясаттың ажырамас бөлігіне айналды.
 15. Парламент спикері өз елінде ресми сапармен жүрген президенттермен және басқа парламенттердегі әріптестерімен де кездеседі. Сонымен қатар, Президент премьер-министрлерді, елшілерді және әртүрлі шетелдік жоғары лауазымды тұлғаларды жеке қабылдайды.

16. Парламент Спикері өзі қатысатын халықаралық жиындар мен конференцияларда шет мемлекеттерге сәлем жолдап, көңіл айтады және халықаралық мәселелер мен оқиғалар туралы баяндамалар жасау арқылы өз еліне дипломатиялық үлес қосады.
17. Түркия және тәуелсіздік алғаннан бері Әзербайжан, Қазақстан және Қырғызстан Біріккен Ұлттар Ұйымы, Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы және Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы сияқты беделді халықаралық ынтымақтастық ұйымдарымен белсенді ынтымақтасады.
18. ТҮРКПА-ға мүше мемлекеттер, Түркі ынтымақтастық ұйымдарын құруда үлкен жетістіктерге қол жеткізіп, Түркі мемлекеттері арасындағы парламенттік дипломатияның ең ірі серпілісіне айналған Түркітілдес елдер Парламенттік Ассамблеясының қолшатыры астында бас қосты.
19. Сыртқы саясат пен парламенттік дипломатияның көрінісі ретінде 30 жыл ішінде ТҮРКСОЙ, Түркі мемлекеттері ұйымы, ТҮРКПА, Түркі академиясы және Түркі мәдениеті мен мұрасы қоры құрылды.
20. 2021 жылғы 28 қыркүйекте Түркі әлемінің рухани астанасы Түркістанда өткен ТҮРКПА-ның 10-шы Бас Ассамблеясында қабылданған Түркістан декларациясы мен басқа да маңызды құжаттар парламенттік дипломатия саласындағы ынтымақтастықты нығайтатын жаңа қадам болды.
21. ТҮРКПА аймақтағы ең өзекті мәселелерді талқылау арқылы ТҮРКПА-ға мүше мемлекеттердің парламентшілері арасындағы сындарлы диалогқа ықпал ететін маңызды платформа ретінде маңызды рөл атқарады.
22. ТҮРКПА сонымен қатар өз аймағындағы бейбітшілік пен тұрақтылықты дамытуға, сондай-ақ бүкіл аймақтың игілігі үшін экономикалық, әлеуметтік, гуманитарлық және экологиялық проблемаларды шешудегі ұлттық парламенттердің күш-жігерін үйлестірудегі әлеуетті рөлімен, сондай-ақ сыртқы саяси ынтымақтастықтағы диалогты нығайтуға, бірлік пен ынтымақтастыққа жәрдемдесуге өз үлесін қосуда.
23. Белгілі болғандай, 2022 жылы Түркі мемлекеттері арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастардың орнағанына 30 жыл толады, осы

бағытта халықаралық ынтымақтастық үшін өз араларында да, жаһандық деңгейде де түрлі платформалар құру арқылы өзінің ықпал ету аясын кеңейтіп, бірлігін әлемге паш етеді.

24. ТҮРКПА отырыстарын жүйелі және тұрақты өткізу Ассамблеяның жоғары жетістігі мен Ассамблея ішіндегі қарым-қатынастың жаңа деңгейге көтерілгенін көрсетеді.
25. ТҮРКПА өңірінде одан әрі әлеуметтік-экономикалық дамуға жәрдемдесу, ағымдағы проблемаларды шешу және өңірлік ынтымақтастықтың мүмкіндіктерін пайдалану мақсатында парламенттік дипломатия және интеграциялық арналар арқылы қазіргі нормативтік-құқықтық базаны жаңартуға басымдық беріледі.

III. ҚОРЫТЫНДЫ

26. Парламенттік дипломатияның барған сайын маңызды рөлі қазіргі халықаралық қатынастарға тән белгілердің бірі болып табылады. Парламенттік дипломатия өзінің икемділігімен және серпінділігімен халықтың сайланған өкілдерімен басқарылады және сыртқы саясаттың тірегі және толықтырудың құралы ретінде үлкен маңызға ие. Парламенттер халықтардың тілегі мен қоғамдық пікірін көрсететіндіктен, олардың жаһандық пікірталастарға қатысуы бейбітшілік, қауіпсіздік және даму жолындағы халықаралық күш-жігерге үлкен септігін тигізеді.
27. ТҮРКПА көпжақты саяси ынтымақтастық тетіктерін нығайтуға ұмтылады. Бұл тұрғыда ол парламент мүшелері үшін ортақ мүддесін тудыратын нақты мәселелер бойынша кеңес беру арқылы тез және тиімді шешім қабылдау процесіне үлкен үлес қосады.
28. Парламентаралық ұйымдар парламенттік дипломатияның күш-жігерін үйлестіруге, парламентаралық ынтымақтастықты ілгерілетуге және жаһандық күн тәртібін қалыптастыруға үлкен ықпал етеді.
29. Жетекші халықаралық форумдар аясында ТҮРКПА-ға мүше елдер бір-бірін қолдап, ортақ мүддені білдіретін сыртқы саясат мәселелері бойынша ортақ ұстанымдарын көрсетіп келеді. Осы тұрғыда жетекші парламентаралық ұйымдарда ТүркПА-ға мүше мемлекеттер делегацияларының тұрақты кездесулерін өткізу пайдалы консультация тетігі және ортақ мүдделерді қолдау болады.

30. Мүше мемлекеттер бір-бірінің өңірлік және жаһандық маңызы бар қызметінде белсенді рөл атқара отырып, жетекші парламентаралық ұйымдардағы жоғары лауазымдарға кандидатуралары мен бастамаларына өзара қолдау көрсетеді.
31. Парламентаралық саяси ынтымақтастықты тереңдету мақсатында Ассамблея мүше елдер парламенттерінің Сыртқы істер комитеттері төрағаларының кездесулерін өткізуде және өткізуді жалғастырады. Кездесулерде ынтымақтастықты кеңейту, халықаралық және аймақтық мәселелер бойынша ұстанымдарды үйлестіру және басқа да нақты мәселелер талқыланады.
32. Парламентаралық достық топтары парламенттер арасындағы екіжақты ынтымақтастықтың ерекше құралы ретінде парламенттік дипломатияны дамытуда және саяси, экономикалық және әлеуметтік-мәдени салалардағы қарым-қатынастар мен ортақ мүдделерді тереңдетуге бағытталған іс-қимылдарды ілгерілетуде маңызды рөл атқарады. Осы тұста мүше парламенттердің парламентаралық достық топтары төрағаларының кездесулерін өткізу көпжақты ынтымақтастықтың күн тәртібіндегі түрлі мәселелерді талқылауға ықпал етеді.